

ZAGADNIENIA PRAWNE I ORGANIZACYJNE

ZBIGNIEW ŻÓŁTOWSKI

PRACOWNICY NAUKI I ICH KSZTAŁCENIE W INSTYTUCIE GEOLOGICZNYM

Pełna realizacja postanowień ustawy z dnia 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki (Dz. U. z 1952 r. nr 6 poz. 38) zwłaszcza w zakresie zainteresowań pracowników nauki uzależniona była od: 1) faktycznego wprowadzenia w życie przepisów dotyczących przyznawania tytułów naukowych, 2) ustalenia wykazu instytutów naukowo-badawczych uprawnionych do nadawania stopni naukowych i od wprowadzenia w instytutach aspirantury naukowej.

Jak wiadomo, z chwilą wejścia w życie cytowanej ustawy samodzielnymi pracownikami nauki zostały automatycznie z mocy samego prawa jedynie osoby posiadające tytuł profesora zwyczajnego, profesora nadzwyczajnego i członkowie rzeczywisti Polskiej Akademii Nauk. Z tą samą chwilą wszyscy inni dotychczasowi samodzielni pracownicy nauki stracili prawo do tej nazwy, z tym że do dnia 31 grudnia 1952 r. mogli oni zachować swe dotychczasowe stanowiska. Do tego czasu Centralna Komisja Kwalifikacyjna powinna była zdecydować o przyznaniu im odpowiednich tytułów naukowych. Termin ten faktycznie został przedłużony, gdyż Centralna Komisja Kwalifikacyjna została powołana do życia dopiero w kwietniu 1953 r. Regulamin jej został ustalony uchwałą nr 339 Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. (Mon. Pol. nr A-42, poz. 601). Komisja ustaliła zasady przyznawania tytułu naukowego profesora zwyczajnego, nadzwyczajnego i docenta, a jej Prezydium — wytyczne w sprawie

składania i rozpatrywania wniosków o przyznanie takiego tytułu. Uchwała nr 2 Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej dla Pracowników Nauki z dnia 29 kwietnia 1953 r. (Monitor Polski nr A-66, poz. 808) określiła między innymi zasady przyznawania tytułu naukowego docenta osobom pełniącym obowiązki samodzielnych pracowników nauki i posiadającym tytuł doktora starego typu. W szczególnych przypadkach osoby te mogły otrzymać tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego (ust. 8 uchwały). Termin składania wniosków o przyznanie tytułu docenta takim osobom wygasł w dniu 30 czerwca 1954 r. Po tym terminie osoby te mogą ubiegać się o tytuł docenta w normalnym trybie, tzn. w zasadzie muszą uprzednio uzyskać stopień kandydata nauk. Wyjątek stanowi art. 49 ust. 3 ustawy, w myśl którego Centralna Komisja Kwalifikacyjna może w przypadkach szczególnych przyznać tytuł naukowy, przewidziany dla samodzielnego pracownika nauki, osobie nie posiadającej odpowiedniego stopnia naukowego.

Uchwała nr 3 z dnia 3 października 1953 r. określiła zasady przyznawania w przypadkach wyjątkowych tytułu naukowego docenta inżynierom-magistrom pełniącym obowiązki samodzielnych pracowników nauki w szkołach wyższych i instytutach naukowo-badawczych. Termin składania wniosków o przyznanie tytułu naukowego docenta takim osobom upływa z dniem 31 grudnia 1954 r.

Zasady przyznawania tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego i zwyczajnego określa uchwała nr 4 (Monitor Polski nr A-99, poz. 1369). Ta ostatnia uchwała nie zawiera już żadnych odstępstw od zasadniczych wymagań, stawianych przez ustawę tego rodzaju pracownikom.

W związku z tymi uchwałami Prezes Centralnego Urzędu Geologii wystąpił do Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej z odpowiednimi wnioskami przedstawionymi mu przez Radę Naukową Instytutu Geologicznego. Część wniosków została już przez Komisję rozpatrzo- na i ponad 20 pracowników Instytutu otrzymało tytuły profesora zwyczajnego, nadzwyczajnego lub docenta.

Niezależnie od prac związanych z przyznawaniem tytułów naukowych samodzielnym pracownikom nauki Centralna Komisja Kwalifikacyjna ustalała wytyczne dla komisji kwalifikacyjnych dla pomocniczych pracowników nauki, tj. dla adiunktów, starszych asystentów i asystentów. Te ostatnie komisje są powoływane na podstawie art. 51 ust. 1 ustawy z dnia 15 grudnia 1951 r. oraz przepisów zarządzenia nr 106 Prezesa Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie organizacji oraz zakresu i trybu działania komisji kwalifikacyjnych dla pomocniczych pracowników nauki (Monitor Polski nr A-44, poz. 624). Poza ministrem kontrolę działalności tych komisji sprawuje Prezydium Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej.

Komisja Kwalifikacyjna dla pomocniczych pracowników nauki przy Instytucie Geologicznym została po- wołana zarządzeniem Prezesa Centralnego Urzędu Geologii nr 72 z dnia 18.7.1953 r. Komisja ta przy- znała wielu pracownikom Instytutu tytuł adiunkta, starszego asystenta lub asystenta. Tytuły te przysłu- gują osobom, którym je przyznano jedynie w okresie pełnienia funkcji pomocniczych pracownika nauki w Instytucie Geologicznym. Z chwilą przejścia do pracy w innym instytucie lub w szkole wyższej, pra- cownik traci dotychczasowy tytuł i musi się o niego ubiegać powtórnie.

Przyznanie przez Centralną Komisję tytułu pro- fesora zwyczajnego, profesora nadzwyczajnego lub do- centa, a przez Komisję Kwalifikacyjną dla pomocni- czych pracowników nauki tytułu adiunkta, starszego asystenta lub asystenta nie powoduje jednak nada- nia stopnia naukowego doktora nauki lub kandydata nauk. Z mocy samego prawa stopień doktora nauk uzyskały jedynie osoby, które w chwili wejścia w ży- cie ustawy z dnia 15 grudnia 1951 r. miały tytuł pro- fesora zwyczajnego oraz osoby powołane na członków rzeczywistych Polskiej Akademii Nauk. Osobom po- wołanym na członków korespondentów Polskiej Aka- demii Nauk Centralna Komisja Kwalifikacyjna przy- zna na wniosek Prezydium Polskiej Akademii Nauk stopień naukowy doktora nauk lub kandydata nauk. Wszystkie inne osoby, a więc i te, którym tytuł nau- kowy profesora zwyczajnego został przyznany po wej- ściu w życie cytowanej ustawy, muszą ubiegać się o stopień naukowy w odrębnym trybie. Z pewnych uła- twień korzystają jedynie dawni profesorowie nad- zwyczajni oraz osoby, które uzyskały stopień doktora na podstawie przepisów dotychczasowych i posiadają znaczny dorobek naukowy. Mogą oni uzyskać stopień doktora nauk bez uprzedniego uzyskania stopnia kan- dydata nauk.

W tym stanie rzeczy jakże doniosłe znaczenie dla pracowników państwowej służby geologicznej mają dwie ostatnio powzięte uchwały Rady Ministrów, a mianowicie:

- 1) uchwała nr 623 z dnia 18 września 1954 r. w spra- wie uzupełnienia wykazu instytutów naukowych uprawnionych do nadawania stopnia kandydata nauk (Monitor Polski nr A-92, poz. 1019),
- 2) uchwała nr 624 z dnia 18 września 1954 r. w spra- wie ustalenia wykazu instytutów naukowych uprawnionych do nadawania stopnia doktora nauk (Monitor Polski nr A-92, poz. 1020).

Na podstawie tych uchwał Instytut Geologiczny został uprawniony do nadawania stopni naukowych w zakresie nauk geologicznych i to zarówno kandydata nauk, jak i doktora nauk. Uchwały te są dowodem

zaufania, jakim cieszą się pracownicy nauki Instytutu Geologicznego. Szczególnym wyróżnieniem dla Insty- tutu Geologicznego jest przyznanie mu prawa nadawa- nia stopnia doktora nauk, gdyż spośród instytutów naukowych nie podlegających Polskiej Akademii Nauk poza nim jedynie Państwowy Zakład Higieny dotychczas prawa takie otrzymał. Wyróżnienie to jest uzasadnione tym, że Instytut Geologiczny jest w kraju jednym z najważniejszych ośrodków kształcenia ka- dry naukowej geologów. Warto tu podkreślić, że np. spośród samodzielnych pracowników nauki zatrud- nionych na Wydziale Geologiczno-Poszukiwawczym Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie prawie po- łowa robiła prace doktorskie starego typu w Instytu- cie Geologicznym (dawnym Państwowym Instytucie Geologicznym). Warunki i tryb nadawania stopni naukowych określa rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. (Dz. U. nr 24, poz. 164). W myśl postanowień tego rozporządzenia stopień kan- dydata nauk i doktora nauk przyznaje się między in- nymi w zakresie nauk geologicznych.

Stopień kandydata nauk w tym zakresie może być przyznany:

- 1) osobie, która:
 - a) ukończy studia wyższe drugiego stopnia lub równorzędne bądź posiada stopień magistra,
 - b) zda egzaminy kandydackie,
 - c) złoży pracę kandydacką, stanowiącą samodzielną dorobek w dziedzinie geologii oraz ujawniającą ogólną wiedzę teoretyczną autora w danej dyscyplinie, szczególną znajomość zagadnień objętych pracą i uzdolnienie do prowa- dzenia samodzielnych badań naukowych,
 - d) przeprowadzi, po przyjęciu pracy przez radę naukową Instytutu, obronę tej pracy na pu- blicznej rozprawie,
- 2) osobie, która nie ukończyła studiów wyższych, je- żeli posiada ona wybitne osiągnięcia w teorii lub praktyce służące rozwojowi nauki, jeśli:
 - a) uzyska zezwolenie Przewodniczącego Central- nej Komisji Kwalifikacyjnej na ubieganie się o stopień kandydata,
 - b) zda egzaminy kandydackie,
 - c) złoży pracę jak wyżej i przeprowadzi jej obronę.Egzaminy kandydackie obejmują:
 - 1) materializm dialektyczny i historyczny,
 - 2) dyscyplinę podstawową dla geologii,
 - 3) dyscyplinę specjalną odpowiadającą tematowi pracy kandydackiej.

Prezes Centralnego Urzędu Geologii określi w za- rządzeniu, jakie dyscypliny dla geologii należy uwa- żać za podstawowe przy nadawaniu stopni naukowych w Instytucie Geologicznym.

Do podania składanego do Instytutu Geologicznego o wszczęcie przewodu kandydackiego należy dołączyć życiorys, dowód ukończenia studiów wyższych, pro- jekt tematu i planu pracy kandydackiej bądź gotową pracę oraz spis prac naukowych. Osoby, które ukoń- czyły studia wyższe na podstawie programu nie obej- mującego nauki dwóch języków obcych, w tym obo- wiązkowo języka rosyjskiego, obowiązane są ponadto dołączyć do podania dowód złożenia tych egzaminów w trybie określonym zarządzeniem Ministra Szkolnic- twa Wyższego.

Aspiranci naukowci, którzy z wynikiem pomyśl- nym ukończyli aspiranturę, nie potrzebują dołączać do podania wymienionych załączników. Nie można im też odmówić wszczęcia przewodu kandydackiego. Osobom, które nie odbyły studiów aspiranckich lub nie ukończyły ich z pomyślnym wynikiem, a którym dy- rektor Instytutu Geologicznego odmówi wszczęcia przewodu kandydackiego, służy zażalenie do Prezesa Centralnego Urzędu Geologii.

Egzaminy kandydackie przeprowadza komisja egzaminacyjna, wyznaczona przez radę naukową In- stytutu.

W przypadku niepomyślnego wyniku egzaminów o dopuszczenie do ich powtórnego składania decyduje Prezydium Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej. Do tegoż Prezydium służy także odwołanie w ciągu

30 dni od doręczenia decyzji Rady Naukowej Instytutu o odrzuceniu pracy kandydackiej. Stopień kandydata nauk nadaje Rada Naukowa Instytutu. Decyzję Rady zatwierdza Centralna Komisja Kwalifikacyjna. W przypadku odmowy nadania stopnia od decyzji Rady Naukowej służy odwołanie do tej Komisji.

Szczegółowe zasady postępowania przy nadawaniu stopnia kandydata nauk określiła uchwała nr 1 Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej dla Pracowników Nauki z dnia 29 kwietnia 1953 r. (Monitor Polski nr A-66, poz. 806), a zasady kolejności przeprowadzenia przewodów kandydackich — wytyczne Prezydium tej Komisji z dnia 27 czerwca 1953 r. (Monitor Polski nr A-66, poz. 807).

Stopień doktora nauk przyznaje się osobie, posiadającej stopień kandydata nauk, która przedstawi przyjętą przez Radę Naukową Instytutu pracę doktorską. Praca ta powinna stanowić twórczy wkład do rozwoju danej gałęzi nauki; powinna ona stanowić samodzielną pracę badawczą, w której wyniku osiągnięto rozwiązanie lub teoretyczne uogólnienie problemów naukowych posiadających poważne znaczenie naukowe. Jako praca doktorska może być przyjęta również praca naukowa uprzednio już ogłoszona.

Do podania o wszczęcie przewodu doktorskiego należy dołączyć:

- 1) życiorys,
- 2) temat pracy doktorskiej albo gotową pracę,
- 3) spis prac naukowych,
- 4) dowód uzyskania stopnia kandydata nauk.

Dowodu uzyskania stopnia kandydata nauk nie potrzebują załączać jedynie osoby, które w dniu wejścia w życie ustawy z dnia 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki miały przyznany tytuł profesora nadzwyczajnego oraz te, które w tym czasie posiadały stopień doktora nadany na podstawie przepisów dotychczasowych i posiadają znaczny dorobek naukowy. Decyzję o wszczęciu przewodu doktorskiego podejmuje dyrektor Instytutu Geologicznego po zasięgnięciu opinii Rady Naukowej. Na decyzję odmowną służy zażalenie do Prezesa Centralnego Urzędu Geologii. W przypadku odrzucenia pracy doktorskiej przez Radę Naukową Instytutu przysługuje odwołanie do Prezydium Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej, a w przypadku odmowy przez Radę Naukową nadania stopnia doktora nauk — odwołanie do Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej. Decyzję Rady Naukowej o nadaniu stopnia doktora nauk zatwierdza Centralna Komisja Kwalifikacyjna.

W celu przygotowania do uzyskania stopnia kandydata nauk absolwenci studiów drugiego stopnia lub równorzędnych, którzy wykazali zamiłowanie i zdolności do pracy naukowej, mogą być przyjęci na aspiranturę naukową.

Organizację aspirantury naukowej określają dwa rozporządzenia Rady Ministrów:

- 1) z dnia 26 kwietnia 1952 r. (Dz. U. nr 24, poz. 163),
- 2) z dnia 16 czerwca 1954 r. (Dz. U. nr 32, poz. 129).

Pierwsze rozporządzenie dotyczy pracowników nauki zatrudnionych w tych szkołach wyższych, instytutach naukowych i innych placówkach naukowych, które są uprawnione do prowadzenia aspirantury naukowej. Wprawdzie Instytut Geologiczny dotychczas faktycznie uprawnieni nie otrzymali, ale nie ulega wątpliwości, że sprawa ta zostanie załatwiona w najbliższym czasie, skoro otrzymał już prawo nadawania stopni naukowych.

Drugie rozporządzenie dotyczy pracujących zawowo. O dopuszczenie do odbywania aspirantury naukowej mogą ubiegać się osoby, które:

- 1) ukończyły studia wyższe drugiego stopnia lub równorzędne bądź posiadają stopień magistra lub lekarza,
- 2) wykazały zamiłowanie do pracy naukowej,
- 3) złożyły przed komisją egzaminacyjną egzamin z znajomości podstaw marksizmu-leninizmu, języka rosyjskiego oraz obranej dyscypliny naukowej w zakresie objętym programem studiów drugiego stopnia lub równorzędnych.

Osoby pracujące zawodowo powinny udowodnić ponadto, że po ukończeniu studiów wyższych pracowały zawodowo co najmniej przez okres dwóch lat w zakresie tej specjalności, która ma stanowić przedmiot ich studiów aspiranckich.

O dopuszczeniu do odbywania aspirantury w Instytucie Geologicznym decydująco będzie Prezes Centralnego Urzędu Geologii. Studia aspiranckie dla pracownika Instytutu Geologicznego powinny trwać dwa lata, a dla pracujących zawodowo nie dłużej niż cztery lata. Prezes Centralnego Urzędu Geologii w uzasadnionych przypadkach może te okresy przedłużyć.

Pracownik Instytutu Geologicznego odbywający studia aspiranckie nie może pracować zawodowo. Zakaz ten nie dotyczy pracy pedagogicznej w szkolnictwie wyższym w wymiarze do 6 godzin tygodniowo lub pracy w charakterze pracownika nauki w Instytucie w wymiarze pół etatu przy zaszerogowaniu nie wyżej jak do 6 grupy uposażenia pracowników nauki. Objęcie pracy wymaga każdorazowo zgody Prezesa Centralnego Urzędu Geologii. Aspirant taki otrzymuje stypendium aspiranckie. Aspirant pracujący zawodowo nie może przyjmować prac zleconych i stałych zajęć ubocznych.

Instytucja zatrudniająca aspiranta pracującego zawodowo obowiązana jest udzielić mu w szczególności:

- 1) niezależnie od urlopu wypoczynkowego, łącznie 28 dni rocznie, płatnego zwolnienia od pracy, które aspirant wykorzystuje na udział w konsultacjach, seminariach, egzaminach kontrolnych i innych zajęciach oraz na przygotowanie się do tych zajęć,
- 2) dodatkowo 28 dni płatnego zwolnienia od pracy w roku kalendarzowym, w którym składa pracę kandydacką,
- 3) urlopu wypoczynkowego w czasie ferii letnich lub przerwy międzysemestralnej.

W okresie odbywania studiów aspiranta pracującego zawodowo nie wolno zatrudniać w godzinach nadliczbowych ani zlecać mu wykonywania prac dodatkowych; nie wolno go też zwolnić z pracy bez zgody władzy naczelnej instytucji zatrudniającej aspiranta. Zgoda taka może być wydana tylko w porozumieniu z Prezesem Centralnego Urzędu Geologii, jeżeli studia aspiranckie pracownik odbywa w Instytucie Geologicznym.

Dokładniejsze omówienie przepisów dotyczących przyznawania tytułów naukowych, nadawania stopni naukowych i odbywania aspirantury naukowej nie jest możliwe w ramach krótkiego artykułu. Wszelkie interesujące szczegóły czytelnik znajdzie w cytowanych przepisach.

Z poruszonych zagadnień można wysnąć wniosek, że przyznanie Instytutowi Geologicznemu prawa nadawania stopni naukowych a następnie prawa prowadzenia aspirantury naukowej z jednej strony spotęguje jego znaczenie i wpływ naukowy na inne organa państwowej służby geologicznej, z drugiej zaś przyczyni się do zacieśnienia współpracy z tymi organami. Z uprawnień tych korzystać będą niewątpliwie nie tylko pracownicy Instytutu, ale także i liczni pracownicy resortowych służb geologicznych oraz jednostek podległych Centralnemu Urzędowi Geologii. Przyczyni się to do naukowego doskonalenia kadr całej państwowej służby geologicznej, a tym samym ułatwi wykonanie ciężkich a zaszczytnych zadań, jakie naród przed nią postawił. Korzyści, jakie Partia i Rząd zapewniają pracownikom nauki, powinny być jedną z podmiotów zachęcających polskich geologów do podnoszenia swych kwalifikacji.

Troska o poprawę warunków pracy badawczej przejawia się między innymi w uchwale nr 616 Prezydium Rządu z dnia 28 sierpnia 1954 r. w sprawie poprawy warunków i wzmocnienia planowości pracy badawczej i pedagogicznej pracowników nauki. W związku z tą uchwałą dokonana została istotna zmiana w systemie uposażeń pracowników nauki zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 28 sierpnia 1954 r. w sprawie uposażenia pracowników nauki (Dz. U. nr 42, poz. 187) oraz podjęte zostaną między innymi środki zabezpieczające stopniową poprawę warunków mieszkaniowych pracowników nauki.